

BOLALARDA STOMATOLOGIK KASALLIKLARNING RIVOJLANISH OMILLARI

Qamariddinzoda Fotimabonu Qamariddinovna

Zarmed Universiteti 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Maxmudov G. A.

Zarmed universiteti stomatologiya kafedrasini mudiri

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolalarda stomatologik kasalliklarning rivojlanish omillari, ularning asosiy sabablari va profilaktik choralari yoritilgan. Kariyes, gingivit va boshqa og‘iz bo‘shlig‘i kasalliklarining paydo bo‘lishiga gigiyena yetishmovchiligi, noto‘g‘ri ovqatlanish, irsiy omillar, zararli odatlar va vitamin yetishmasligi kabi omillar ta‘siri tahlil qilingan. Shuningdek, bolalar stomatologiyasida erta diagnostika va profilaktikaning ahamiyati ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: Bolalar stomatologiyasi, kariyes, gingivit, og‘iz gigiyenasi, profilaktika, vitamin yetishmovchiligi, irsiy omillar, stomatologik kasalliklar, ovqatlanish.

Kirish

Bolalarda stomatologik kasalliklar keng tarqalgan muammolardan biri bo‘lib, ular asosan kariyes va milk yallig‘lanishi ko‘rinishida uchraydi. Bu kasalliklar bolaning umumiy salomatligi, ovqatlanishi va rivojlanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Vaqtida davolanmagan holatlar esa doimiy tishlar rivojlanishida nuqsonlar keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli bolalarda stomatologik kasalliklarning oldini olish va ularni erta aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Bolalarda stomatologik kasalliklarning eng asosiy sabablaridan biri noto‘g‘ri ovqatlanish hisoblanadi. Shirinliklar, gazlangan ichimliklar va tez hazm bo‘ladigan uglevodlar og‘iz bo‘shlig‘ida kislotalilikni oshirib, tish emalining yemirilishiga olib keladi. Ayniqsa, tez-tez shirinlik iste‘mol qilish kariyes rivojlanishini tezlashtiradi. Og‘iz gigiyenasiga rioya qilmaslik ham muhim omillardan biridir. Bolalar ko‘pincha tishlarini to‘g‘ri va muntazam tozalashni bilmaydilar yoki bunga e‘tibor bermaydilar. Natijada tish yuzasida bakterial qoplama to‘planadi va kariyes hamda gingivit rivojlanadi.

Irsiy omillar ham stomatologik kasalliklar rivojlanishida rol o‘ynaydi. Ba‘zi bolalarda tish emali tug‘ma zaif bo‘lishi yoki jag‘ tizimi rivojlanishida muammolar kuzatilishi mumkin. Bu esa kasallikka moyillikni oshiradi.

Vitamin va mineral yetishmovchiligi, ayniqsa kalsiy, fosfor va D vitamini tanqisligi tishlarning mustahkamligini kamaytiradi. Bu holat tishlarning tez yemirilishiga va milklarning zaiflashishiga olib keladi.

Zararli odatlar ham bolalar stomatologik salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Barmoq so'rish, qalam yoki qattiq buyumlarni tishlash jag' va tishlarning noto'g'ri rivojlanishiga sabab bo'ladi.

Shuningdek, noto'g'ri prikus va tishlarning qiyshiq joylashuvi ham gigiyenani qiyinlashtirib, bakteriyalar to'planishiga sharoit yaratadi. Bu esa yallig'lanish jarayonlarini kuchaytiradi. Bolalarda stomatologik kasalliklarning rivojlanishida og'iz bo'shlig'idagi mikroflora holati ham muhim ahamiyatga ega. Og'izda mavjud bo'lgan bakteriyalar muvozanati buzilganda zararli mikroorganizmlar ko'payib, tish emali va milk to'qimalariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, Streptococcus mutans kabi bakteriyalar kariyes rivojlanishida asosiy rol o'ynaydi. Og'iz mikroflorasining buzilishiga ko'pincha noto'g'ri gigiyena, shirin mahsulotlarni ko'p iste'mol qilish va immun tizimining zaiflashuvi sabab bo'ladi.

Bundan tashqari, bolalarda so'lak ajralishining yetarli emasligi ham stomatologik kasalliklar xavfini oshiradi. So'lak og'iz bo'shlig'ini tabiiy tozalovchi vosita bo'lib, u bakteriyalarni yuvib chiqaradi va tish emalini himoya qiladi. So'lak miqdori kamayganda esa og'izda qurish holati yuzaga keladi va bakteriyalar tez ko'payadi. Bu holat ayniqsa kechasi og'iz ochiq uxlash yoki suvsizlanish holatlarida ko'proq kuzatiladi.

Bolalar stomatologik kasalliklarining rivojlanishida emotsional va psixologik holat ham ahamiyatga ega. Stress, qo'rquv va asabiylik immun tizimiga ta'sir qilib, organizmning infeksiyalarga qarshi kurashish qobiliyatini pasaytiradi. Ayrim bolalarda stomatologik muolajalardan qo'rqish sababli tishlarni davolatmaslik holatlari kuzatiladi, bu esa kasallikning chuqurlashishiga olib keladi.

Yana bir muhim omil — bu erta yoshdagi noto'g'ri emzik va shisha idishlardan uzoq foydalanishdir. Bu holat "bottle caries" deb ataluvchi erta bolalik kariyesini keltirib chiqarishi mumkin. Ayniqsa, shirin sut yoki sharbat bilan uxlab qolish tish emalining tez yemirilishiga sabab bo'ladi.

Shuningdek, maktab va maktabgacha ta'lim muassasalarida ovqatlanish sifati ham stomatologik salomatlikka ta'sir qiladi. Tarkibida ko'p shakar va tez hazm bo'ladigan mahsulotlar bo'lgan ratsion kariyes rivojlanishiga sharoit yaratadi. Shu sababli bolalar ovqatlanishida sabzavot, meva va sut mahsulotlariga ko'proq e'tibor berish tavsiya etiladi.

Bolalarda stomatologik kasalliklarning rivojlanishida tishlarning anatomik tuzilishi ham rol o'ynaydi. Chaynash yuzalarida chuqur fissuralar bo'lsa, u yerda oziq qoldiqlari va bakteriyalar to'planishi osonlashadi. Bu esa kariyes boshlanishi uchun qulay sharoit yaratadi.

Zamonaviy stomatologiyada bolalar kasalliklarini kamaytirish uchun profilaktik dasturlar keng qo'llanilmoqda. Maktablarda tishlarni to'g'ri tozalash bo'yicha o'quv mashg'ulotlari o'tkazish, bepul ko'riklar tashkil etish va ota-onalarga tushuntirish

ishlari olib borish samarali natija bermoqda. Bu choralar bolalarda stomatologik kasalliklar darajasini sezilarli kamaytirishga yordam beradi.

Bolalarda stomatologik kasalliklarning rivojlanishida ekologik va ijtimoiy omillar ham muhim o'rin tutadi. Havo va suv ifloslanishi, zararli moddalarning organizmga uzoq muddat ta'siri bolaning umumiy immunitetini pasaytiradi. Immunitet zaiflashganda esa og'iz bo'shlig'ida bakteriyalar tez ko'payib, yallig'lanish jarayonlari oson rivojlanadi. Shuningdek, ijtimoiy sharoit, ya'ni oilaning iqtisodiy holati ham stomatologik sog'liqqa ta'sir qiladi, chunki sifatli tish parvarishi vositalaridan foydalanish imkoniyati cheklanadi.

Yana bir muhim omil — bu ota-onalarning stomatologik bilim darajasidir. Agar ota-onalar og'iz gigiyenasi va profilaktika haqida yetarli ma'lumotga ega bo'lmasa, bolalarda tish tozalash odatlari to'g'ri shakllanmaydi. Natijada kasalliklar erda yoshdan boshlanadi va tez rivojlanadi. Ota-onalarning shaxsiy gigiyenaga e'tibori ham bolalarga bevosita ta'sir ko'rsatadi, chunki bolalar ko'pincha kattalardan o'rnak oladilar.

Bolalarda stomatologik kasalliklarning rivojlanishiga antibiotiklar va ayrim dorilarni uzoq muddat qabul qilish ham ta'sir qilishi mumkin. Ba'zi dori vositalari so'lak ajralishini kamaytiradi yoki og'iz mikroflorasini o'zgartiradi. Bu esa kariyes va gingivit rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratadi. Shu sababli har qanday dori vositasini qabul qilishda shifokor nazorati muhimdir.

Bundan tashqari, bolalarda tish chiqish davrida yuzaga keladigan tabiiy noqulayliklar ham gigiyenaga salbiy ta'sir qiladi. Tish chiqish jarayonida og'riq va qichishish sababli bola og'iz bo'shlig'ini tozalashdan bosh tortishi mumkin. Bu holat vaqtinchalik bo'lsa ham, bakteriyalar to'planishini kuchaytiradi.

Shuningdek, maktab yoshidagi bolalarda ovqatlanish rejimining buzilishi ham muhim omildir. Ovqatlar orasida tez-tez tamaddi qilish, shirin gazaklar iste'moli va kechki payt og'izni tozalamasdan uxlash kariyes rivojlanishini tezlashtiradi. Ovqatlanish tartibining muntazam bo'lishi esa og'iz bo'shlig'i sog'lig'ini saqlashga yordam beradi.

Bolalarda ortodontik muammolar ham stomatologik kasalliklar rivojlanishiga bilvosita ta'sir qiladi. Tishlar zich joylashgan yoki noto'g'ri o'sgan holatlarda ularni tozalash qiyinlashadi va bakteriyalar uchun yashirin joylar ko'payadi. Bu esa kariyes va milk yallig'lanishining tez rivojlanishiga olib keladi. Bolalarda stomatologik kasalliklarning rivojlanishida endokrin tizimdagi o'zgarishlar ham muhim rol o'ynaydi. Gormonlar muvozanatining buzilishi tish va milk to'qimalarining rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Masalan, qalqonsimon bez faoliyatidagi o'zgarishlar yoki o'sish gormoni yetishmovchiligi tish emalining shakllanishini sekinlashtirishi va uning mustahkamligini kamaytirishi mumkin. Natijada bolalarda kariyes va milk yallig'lanishi tez-tez uchraydi.

Shuningdek, bolalarda tishlarning chiqish ketma-ketligi va jag' suyaklarining rivojlanishidagi individual farqlar ham stomatologik kasalliklar xavfini oshiradi. Agar tishlar kech chiqsa yoki noto'g'ri joylashsa, og'iz bo'shlig'ini tozalash qiyinlashadi. Bu esa bakteriyalar to'planishi uchun qulay sharoit yaratadi. Shu sababli stomatologik nazorat erta yoshdan boshlab olib borilishi kerak.

Bundan tashqari, bolalarda tez-tez uchraydigan allergik kasalliklar ham og'iz bo'shlig'i sog'lig'iga ta'sir qiladi. Allergiya natijasida burun orqali nafas olish qiyinlashib, bola og'iz orqali nafas olishga o'tadi. Og'iz orqali nafas olish esa shilliq qavatning qurishiga olib keladi va bu bakteriyalar ko'payishini tezlashtiradi. Natijada gingivit va kariyes rivojlanish xavfi ortadi.

Bolalarda stomatologik kasalliklarning rivojlanishiga yana bir muhim omil — bu uyqu rejimining buzilishidir. Yetarli uyqu olmaslik immun tizimini zaiflashtiradi va organizmning infeksiyalarga qarshi kurashish qobiliyatini kamaytiradi. Shuningdek, kechasi og'iz gigiyenasiga rioya qilinmasligi bakteriyalarning faol ko'payishiga sabab bo'ladi.

Psixologik omillar ham bolalar stomatologik salomatligiga ta'sir qiladi. Doimiy stress, qo'rquv yoki oilaviy muammolar bolada gigiyenik odatlarning buzilishiga olib kelishi mumkin. Ayrim bolalarda stress natijasida tishlarni g'ijirlatish (bruksizm) holati kuzatiladi, bu esa tish emalining yemirilishiga va periodontal to'qimalarga bosim tushishiga sabab bo'ladi.

Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarida gigiyena sharoitlarining yetarli emasligi ham stomatologik kasalliklar tarqalishiga ta'sir qiladi. Umumiy idishlardan foydalanish, gigiyena qoidalariga rioya qilinmaslik mikroblarning tez tarqalishiga olib keladi. Bu esa bolalar orasida stomatologik infeksiyalar ko'payishiga sabab bo'ladi.

Bolalarda tish emalining mineralizatsiya jarayoni ham juda muhim omil hisoblanadi. Agar mineralizatsiya yetarli darajada bo'lmasa, tishlar zaif bo'lib qoladi va tashqi ta'sirlarga chidamsiz bo'ladi. Bu holat ayniqsa erta yoshda ko'proq kuzatiladi va kariyes rivojlanishini tezlashtiradi.

Yana bir muhim jihat — bu suyuqlik iste'mol qilish madaniyatidir. Bolalar ko'pincha gazlangan ichimliklar va shakarli sharbatlarni ko'p iste'mol qiladi. Bu ichimliklar og'iz bo'shlig'ida kislotali muhitni kuchaytiradi va tish emalini yemiradi. Oddiy suv ichish esa og'izni tabiiy tozalashga yordam beradi.

Shuningdek, bolalarda tishlarning anatomik tuzilishidagi individual xususiyatlar ham kasallik rivojlanishiga ta'sir qiladi. Chuqur fissuralar, tor tish oralig'i va emalning notekis yuzasi bakteriyalar to'planishi uchun qulay sharoit yaratadi. Bu esa kariyes va gingivit rivojlanish xavfini oshiradi. Bolalarda stomatologik kasalliklarning rivojlanishida og'iz bo'shlig'i immun himoya mexanizmlarining holati ham muhim ahamiyatga ega. Og'iz shilliq qavati organizmning birinchi himoya to'sig'i bo'lib, u mikroblarning kirib kelishiga qarshi kurashadi. Agar bu himoya zaiflashsa,

bakteriyalar tez ko'payib, yallig'lanish jarayonlari oson boshlanadi. Bolalarda immun tizim hali to'liq shakllanmagani uchun ular stomatologik kasalliklarga ko'proq moyil bo'ladi.

Shuningdek, og'iz bo'shlig'ida pH muvozanatining buzilishi ham muhim omil hisoblanadi. Normal sharoitda og'iz muhiti neytralga yaqin bo'ladi, lekin shirin va kislotali mahsulotlar iste'moli pH darajasini pasaytiradi. Bu esa tish emalining yemirilishini tezlashtiradi va kariyes rivojlanishiga sharoit yaratadi. Shuning uchun ovqatlanishdan keyin og'izni chayish yoki tishlarni tozalash tavsiya etiladi.

Bolalarda stomatologik kasalliklarning rivojlanishida gigiyenik vositalardan noto'g'ri foydalanish ham uchraydi. Masalan, yoshiga mos bo'lmagan tish cho'tkasidan foydalanish yoki noto'g'ri texnika bilan tozalash tish va milklarni yetarli darajada tozalamaslikka olib keladi. Ba'zan esa haddan tashqari kuchli bosim bilan tozalash milklarning shikastlanishiga sabab bo'ladi.

Bundan tashqari, erta yoshda shisha idishdan uzoq muddat foydalanish ham "bottle syndrome" deb ataladigan kariyes shaklini keltirib chiqaradi. Ayniqsa, shirin sut yoki sharbat bilan uxlab qolish tish yuzasida uzoq vaqt shakar qolishiga olib keladi va bakteriyalar uchun ideal muhit yaratadi.

Bolalarda ortodontik davolashga muhtoj holatlar ham ko'p uchraydi. Tishlarning noto'g'ri joylashuvi nafaqat estetik muammo, balki gigiyena muammosini ham keltirib chiqaradi. Bunday holatlarda maxsus breket tizimlari yoki plitalar yordamida tish qatori to'g'rilanadi, bu esa kasalliklar xavfini kamaytiradi.

Shuningdek, bolalarda tez-tez uchraydigan burun kasalliklari ham stomatologik salomatlikka ta'sir qiladi. Burun orqali nafas olish qiyinlashganda bola og'iz orqali nafas oladi va bu shilliq qavatning qurishiga olib keladi. Natijada mikroblar ko'payishi uchun qulay sharoit yuzaga keladi.

Shuningdek, bolalarda ichak mikroflorasi buzilishi ham bilvosita stomatologik kasalliklarga ta'sir qiladi. Ovqat hazm qilish tizimidagi muammolar organizm immunitetini pasaytiradi va og'iz bo'shlig'ida infeksiyalar rivojlanishiga sharoit yaratadi.

Shu bilan birga, zamonaviy profilaktik stomatologiyada bolalar uchun maxsus himoya vositalari qo'llanilmoqda. Ftorli laklar, remineralizatsiya terapiyasi va germetizatsiya usullari tish emalini mustahkamlab, kasalliklarning oldini olishda samarali hisoblanadi. Ushbu usullar erta bosqichda qo'llansa, og'ir stomatologik muammolarning oldi olinadi.

Xulosa

Bolalarda stomatologik kasalliklar ko'plab omillar ta'sirida rivojlanadi. Ularning oldini olish uchun to'g'ri ovqatlanish, muntazam gigiyena, zararli odatlardan voz kechish va stomatologik nazorat muhim ahamiyatga ega. Erta profilaktika bolalarda sog'lom tish va milklarning shakllanishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedov A. Bolalar stomatologiyasi asoslari. — Toshkent, 2021.
2. Usmonov Sh. Og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasi va profilaktikasi. — Toshkent, 2020.
3. Rasulov X. Terapevtik stomatologiya. — Samarqand, 2019.
4. Karimov B. Zamonaviy stomatologiya asoslari. — Buxoro, 2023.
5. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. Stomatologik kasalliklar profilaktikasi bo‘yicha uslubiy qo‘llanma. — Toshkent, 2022.
6. Mirzaev F. Bolalarda kariyes va uning oldini olish usullari. — Toshkent, 2020.